

Martin VAŠŠ: Bratislavská umelecká bohéma v rokoch 1920 – 1945.

Bratislava: Univerzita Komenského, 2016, 456 stran.

Posudek oponenta habilitační práce:

Martin Vašš patrí k historikům, které inspirují nejen politické, ale také kulturní dějiny, přičemž v řadě svých textů zasazuje národní dějiny do širších souvislostí, do střeoevropských i vzdálenějších horizontů, což mu zpětně umožňuje i inovativní pohledy na národní dějiny. To platí také pro předloženou monografii – habilitační práci, která tak představuje inovativní přístup nejen svým tématem, metodologií a konceptem, ale také zpracováním.

Fenomén bohémy je výrazně studován v anglosaském prostředí a ve francouzské historiografii, jde o záležitost výrazně interdisciplinární (politická historie, kulturní dějiny, kulturální studia, dějiny idejí, politologie, sociologie), která ve střední Evropě doposud příliš studována nebyla, Martin Vašš ukazuje, že tento fenomén fungoval i ve střední Evropě, a to nejenom v Berlíně či ve Vídni, ale i v menších metropolích, jakou se stala po roce 1918 i Bratislava.

Kniha je vhodně rozdělena – jakkoli se tím občas nevyhneme určitému opakování některých informací, např. o návštěvě Il'ji Erenburga v Bratislavě – na tři hlavní části, první teoretickou a do jisté míry shrnující, druhou sledující výtvarnou bohému a třetí interpretující bohému spisovatelskou. Ocenit je třeba rozsáhlé zdroje použité pro danou práci, nejen literaturu, ale zejména množství vytěžených pramenů k životu bratislavských, resp. slovenských bohémů (přičemž často jde o prameny s různě velkou vypovídací schopností, což autorovi také práci nijak neusnadňovalo).

Umělecká bohéma je samozřejmě společností vnímána rozporuplně, neboť narušuje tradičně „spořádané“ poměry měšťanské společnosti, na druhé straně právě umělci jsou těmi, kteří posouvají hranice kultury, vkus měšťanských konzumentů kultury, kteří jsou následně konzumenty této „nové“ kultury, umělci přispívají k diferencii významů, k prozkoumávání identity, nejen kulturní, ale také národní, což v případě bratislavské bohémy je zjevně jeden ze stěžejních aspektů fungování těchto aktérů proměn společnosti směrem k modernismu. Jak Martin Vašš uvádí, nárůst

bohémství v Bratislavě umožňuje až vznik republiky, kdy došlo – s určitým zpožděním, hlavně k roku 1920 – k posílení slovenského vlivu ve městě, do té doby výrazně ovlivněného německým a maďarským měšťanstvem, které ovšem v Bratislavě hlavní intelektuální (tedy ani bohémské) centrum za Rakouska-Uherska nemělo, zde převažoval vliv Vídně a Budapešti jako hlavních metropolí monarchie. Budování meziválečného Československa, nových úřadů v Bratislavě (ministerstvo pro správu Slovenska a později nové správní úřady) stejně jako vznik Komenského univerzity vytvářejí podhoubí pro zrod nové intelektuální elity, nové Slovensko potřebovalo novináře a úředníky, ale uplatnění tu našli i spisovatelé (často právě jako novináři či tvůrci proslavů za politiky) či malíři a sochaři jako tvůrci kulturní identity nového státu, moderní slovenské elity. Obecně modernismus, přesněji možná modernismy, přináší nové estetické sebevědomí, které hledá avantgardnější vyjádření, než byl dosud převažující realistický pohled měšťanstva. Martin Vašš tak shromáždil pozoruhodné množství dokladů o životě malířů a výtvarníků v meziválečné Bratislavě a v éře první Slovenské republiky, kdy jejich osudy už byly strastiplnější, zejména v případě, že se dali do služeb tehdejší propagandy a na konci války museli skládat „účty“. V osudech těchto Vaššových protagonistů se tak odrážejí širší politické kontexty, včetně zániku bratislavské avantgardy po roce 1945, kdy dochází např. k některým k emigracím, resp. po roce 1948, kdy je povolen pouze socialistický realismus a někteří z představitelů avantgardy skončí po politických procesech i ve věznicích (mj. L. Novomeský). Socialistický realismus, který s modernitou v umění měl společného již jen pramálo, stejně jako s tolerováním bohémského života, tak je již mimo zájem Vaššovy monografie, třebaže další osudy protagonistů jeho knihy jsou vždy alespoň několika slovy naznačeny, a jde o osudy v mnoha směrech často pozoruhodné.

Vznik bratislavské bohémy souvisí s koncem maďarské, případně německé, kulturní převahy („kulturního imperialismu“) po první světové válce na území Slovenska, kdy dochází k rozvoji slovenské kultury jako celku, je však zřejmé, že literární bohéma měla mnohem snazší pozici než bohéma výtvarná, resp. literáti měli mnohem větší možnosti k obživě než výtvarníci. Martin Vašš to oprávněně prisuzuje tomu, že literáti se snadno užívali jako novináři (úředníci), na druhé straně jim to ubíralo čas na jejich tvůrčí práci, zároveň jim to však umožňovalo také užší kontakty

v bratislavských „salonech“, neboť hostitel neočekával, že mu bude chtít někdo prodat román, zatímco výtvarníci měli mnohem menší míru společenského, kulturního kapitálu, neboť všichni se trochu obávali toho, že budou – jako hostitelé – vyzýváni ke koupi obrazů (ev. zváni do ateliérů), neboť to v očích měšťanských hostitelů znamenalo nutnost odmítání či poměrně velké a přitom značně nejisté investice do umění.

Martin Vašš přibližuje každodennost života bratislavských bohémů, jejich návštěvy restaurací, kaváren, vináren a především vinných „sklepů“ (viech), putování po těchto nočních podnicích, jejich bydliště a ateliéry, dluhy, které se při tomto způsobu života – a při nejistém povolání – snadno nadělají, hůře pak splácejí. Ocenit je třeba autorovu orientaci v historii těchto podniků v tehdejší Bratislavě a v jejím nejbližším okolí, znalost toho, který umělecký proud upřednostňoval které podniky, orientaci v hlavních osobnostech bohémy, ale také znalost jejich hlavních mecenášů, samozřejmě zejména ve vztahu k výtvarníkům, či zaměstnavatelů a vydavatelů, to hlavně v případě literátů. Martin Vašš je tak skvěle obeznámen s událostmi v proudu DAVistů, s nadrealismem (surrealismem), stejně jako s tím, kdo se přichýlil k ľudáckému režimu za druhé světové války. Dokázal v tomto směru také určit vedoucí osobnosti jednotlivých uměleckých proudů, samozřejmě z hlediska jejich vlivu v dané společenské skupině, resp. v dané bohémské skupině, což nutně nemusí korespondovat s jejich skutečným tvůrčím potenciálem, s jejich vlastní uměleckou tvorbou.

Zajímavé v souvislosti s knihou Martina Vašše je i konstatování, že Bratislava byla jediným centrem bohémy na meziválečném Slovensku, pokusy žít někde jinde (Martin, Piešťany aj.) znamenaly ocitnout se mimo širší bohémské společenství, ale také často v horších existenčních podmínkách – malá města nabízela ještě menší možnosti pro obživu umělců, neposkytovala zakázky, z kterých by se dalo žít; na druhé straně někteří z umělců měli zkušenost z života v jiných městech západní Evropy (mj. Paříž) či z Prahy jako hlavního města tehdejšího Československa, většinou to však byly zkušenosti převážně studijní, nikoli v pravém slova smyslu s uměleckým „provozem“ (mj. trhem) těchto států.

K předložené habilitační práci nemám podstatnější připomínky po formální ani obsahové (věcné) či stylistické stránce, je zpracována promyšleně, s jasnou autorskou strategií, která při své vědeckosti nerezignuje na sdělnost širšímu okruhu recipientů, přináší jednoznačně výrazný posun znalostí v dané problematice.

Závěrem lze konstatovat, že kniha Martina Vašše o bratislavské umělecké bohémě v období let 1920-1945 je cenným a vyzrálým zpracováním dané problematiky, založeném na důkladné heuristice, znalosti metodologie, promyšleném konceptu s potenciálem dalšího výzkumu (díla umělců, jejich recepce veřejností). Předložená habilitační práce **je cenným podkladem pro habilitační řízení, plně vyhovuje jeho nárokům, jednoznačně ji doporučuji k přejetí a dalšímu postupu habilitačního řízení.**

prof. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr.

Göttingen 9. července 2017